

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN KÜRESEL TİCARETTEKİ ROL VE İŞLEVİ¹

Meltem Demirtaş Yalaman²

ORCID No 0000-0003-0226-9006

Başvuru Tarihi: 13.04.2023

Kabul Tarihi: 17.04.2023

Yayın Tarihi: 25.05.2023

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı akabinde, Bretton Woods kurumları olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası ile uluslararası finans alanında gerçekleştirilen işbirliğinin yanında, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi kapsamında, 1947 yılında mal ticaretine ilişkin çok taraflı kuralların belirlendiği Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmış, 1994 yılına dek düzenlenen müzakere turlarının sonucunda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. DTÖ kurulduktan sonra, küresel ticaretin serbestleştirilmesi ve kurumsal bir çerçeveye oturtulmasında önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Ancak DTÖ'nün çok taraflı ticaret politikalarına yönelik çerçeve oluşturma, denetleme ve uyuşmazlıkların çözümünü sağlama temel işlevleri ile hedeflenen liberalleşme sağlanamamıştır. Bu durum, günümüzde dünya ticaretinin %98'ini kapsayan ve 164 üye ülkesi olan DTÖ'nün düzenleyici görevinin sorgulanması sonucunu doğurmuştur. Çalışmada, DTÖ'nün küresel ticaretteki değişen rol ve fonksiyonu hususunda eleştirel yaklaşımların artmaya başladığı uluslararası rekabet ortamında, küresel ekonomi ve ticaret sistemine ilişkin başlıca tespit ve gözlemler paylaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: DTÖ, Küresel Ticaret Sistemi, Yeni Dünya Düzeni

THE ROLE AND FUNCTION OF THE WORLD TRADE ORGANIZATION IN GLOBAL TRADE FROM FOUNDATION TO THE PRESENT

ABSTRACT

In the aftermath of the Second World War, in addition to the integration achieved in the international financial sphere through Bretton Woods institutions such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank, the need for cooperation on international trade liberalization led to the signing of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) in 1947, which set multilateral rules on trade in goods, and the World Trade Organization (WTO) was established after negotiation rounds between 1947 and 1994. Since the WTO was established, significant progress has been made in liberalizing and institutionalizing global trade. However, the liberalization targeted through the WTO's rule-making, monitoring and dispute settlement functions has not been achieved. This has led to the questioning of the regulatory role of the WTO, which covers 164 member countries and 98% of world trade as of 2022. This study draws attention to the main findings and observations on the global economy and trade system in an environment of international competition, where critical approaches to the changing role and function of the WTO in global trade are on the rise.

Keywords: WTO, Global Trade System, New World Order

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Meltem Demirtaş Yalaman, İstanbul Ticaret University, meltem.demirtas@istanbulticaret.edu.tr

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı akabinde, Bretton Woods kurumları olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası ile uluslararası finans alanında gerçekleştirilen işbirliğinin yanında, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi kapsamında, 1947 yılında mal ticaretine ilişkin çok taraflı kuralların belirlendiği Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmış, 1994 yılına dek düzenlenen müzakere turlarının sonucunda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. Günümüzde dünya ticaretinin %98'ini kapsayan ve 164 üye ülkesi olan DTÖ'nün kuruluşundan bu yana geçen yaklaşık 30 yılda, küresel ticaret sistemi işleyişinde önemli bir ilerleme kaydedilmiş, ancak arzu edilen liberalleşme sürecinin gerçekleştirilemediği görüşü giderek yaygınlaşmıştır.

Bu çalışmada, DTÖ'nün kuruluşu, organizasyon yapısı, temel ilke ve faaliyetleri ile küresel ekonomi ve ticaret sistemine ilişkin başlıca tespit ve gözlemler ele alınmıştır. Bu kapsamda, GATT'tan DTÖ'nün kuruluşuna giden süreç temel hatlarıyla ortaya konulduktan sonra, ülkemizin GATT ve DTÖ üyelikleri ve DTÖ'nün en önemli fonksiyonlarından biri olan anlaşmazlıkların çözümü mekanizması incelenmiş ve son olarak küresel ticaret sistemine ilişkin başlıca tespit ve gözlemler sunulmuştur.

2. KÜRESEL TİCARET SİSTEMİNİN TARİHSEL SÜRECİ: GATT VE DTÖ'NÜN KURULUŞU VE YAPISI

Birinci Dünya Savaşı'ndan çeyrek yüzyıl kadar sonra yıkımla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı, barış ortamının sağlanmasına ilişkin girişimlerin başarısız olduğunu ve yeni bir sistemin benimsenmesi gerektiğini ortaya çıkarmış ve uluslararası işbirliğinin yalnızca siyasî bakımdan değil, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda, hatta bilim ve eğitim alanında gerekliliği konusunda mutabık kalınmıştır (Pehle, 1946, s. 1127).

2.1. GATT ve DTÖ'nün Kuruluşu ile Türkiye'nin Küresel Ticaret Sistemine Entegrasyonu

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden kurtulmaya yönelik gerçekleştirilen Bretton Woods toplantılarının önemli bir çıktısı 1947 yılında imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) dir. "Gümrük tarifelerinin ve diğer uluslararası ticaret engellerinin azaltılması" amacıyla imzalanan GATT, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası ile birlikte küresel ekonomik sistemin üç önemli oluşumundan biri olmuştur (Leal-Arcas, 2006).

GATT bünyesinde kurulan küresel ticaret sistemi, bir dizi ticaret müzakeresi ve turu ile geliştirilmiştir. Tarife indirimleri ile başlayan müzakerelere, süreçle birlikte anti-damping ve tarife dışı önlemler gibi diğer alanlar eklenmiştir. 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen Uruguay Turu sonucunda 1 Ocak 1995 tarihinde kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), uluslararası örgütlerin en gençlerinden biri olsa da, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) halefi olması sebebiyle, GATT altında kurulan çok taraflı ticaret sistemi 70 yaşın üzerindedir. Küresel ticarete olağanüstü bir büyüme yaşanan son 70 yılda, mal ihracatı yılda ortalama %6 oranında büyümüştür. Ticaretteki bu büyüme, genel ekonomik genişleme için güçlü bir motor olmuş ve ortalama olarak ticaret her yıl küresel ekonomiden 1,5 kat daha fazla büyümüştür. Toplam ihracat 2019 yılında 1948 seviyesinin 250 katına ulaşmıştır. GATT ve DTÖ, benzeri görülmemiş bir büyümeye katkıda bulunan güçlü ve müreffeh bir ticaret sisteminin oluşturulmasına yardımcı olmuştur (Dünya Ticaret Örgütü, 2023).

Ülkemiz ise, Uruguay Turu sonunda Marakeş'te DTÖ'yü kuran anlaşmayı imzalamıştır. Bu kapsamda çıkartılan Bakanlar Kurulu Kararı ile 26 Mart 1995 tarihinde DTÖ'nün kurucu üyesi olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2023).

2.2. DTÖ'nün Temel İlkeleri ve Davranış Kuralları

DTÖ'nün en temel hedefi; küresel ticaretin serbestleştirilmesi ve eşit koşullarda rekabetin oluşturulmasına yönelik küresel ticaret sisteminin tüm üye devletlere yönelik yeniden ele alınarak düzen

sağlanmasıdır. (Arat, 2007, s. 49) DTÖ'nün temel ilkeleri arasında en çok kayrılan ulus kaydı, şeffaflık ilkesi, danışma ve anlaşmazlıkların halli, karşılıklılık ilkesi ve müzakere ilkesi gelmektedir. Müzakere ilkesine göre, kurucu ve çerçeve anlaşma olarak nitelenen DTÖ Anlaşmasının, uygulanma esnasında gerekli durumlarda içeriklerinin netleştirilmesi, yeni ihtiyaç ve anlayışlara göre geliştirilmesi kapsamında, DTÖ üyelerinin gerçekleştireceği müzakerelerde ortaya konacaktır (Arat, 2007, s. 51). DTÖ'nün en önemli ilkelerinden biri olan en çok kayrılan ulus kaydının ise iki yükümlülüğü vardır. Birincisi, bir üye ülke; en az bir üye ülkeye uyguladığı kolaylık ve/ya tavizleri diğer üye ülkelere de şartsız veya aynı şartlarla derhal uygulamak zorundadır. İkincisi, üye ülke, üçüncü taraflara uyguladığı lehte kuralı diğer üye ülkelere de derhal uygulamalıdır (Kennedy, 1997, s. 426).

DTÖ'nün davranış kuralları çerçevesinde, tüm üye devletler dumping yasağı, sübvansiyon yasağı ve miktar kısıtlamaları (her türlü tarife dışı engel) yasağına tabiidir. Ayrıca, ulusal işlem ilkesi uygulanmaktadır. Buna göre, ulusal ticarete yönelik mevzuat ve uygulamalar bakımından yerli ve ithal mallar arasında fark gözetilemez. (Ticaret Bakanlığı, 2023) Devletçi ekonomilerin pazar ekonomileriyle bir arada bulunmalarının rekabet eşitliğini bozmamasının garanti altına alınması amaçlayan "Devlet ticareti"nin eşitlik esası da DTÖ'nün davranış kurallarındandır (Büyüктаşkın, 1983, s. 88-89).

2.3. DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması

Uluslararası ticaretin kurumsallaşmasına ve anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik önemli gelişmeler kaydedilen Uruguay Turu sonucunda kurulan DTÖ'nün anlaşmazlıkların halli mekanizması (AHM) küresel ticaretin sorunsuz bir şekilde akmasını sağlamada önemli bir görev üstlenmektedir. Geçmişten bu yana tüm üyelerin yararlandığı AHM'nin 2019 yılından bu yana işlevselliğini kaybetmesi sebebiyle, işleyiş kurallarının yeniden tarif edilmesinin önemi ve aciliyeti üye ülkeler tarafından muhtelif mecralarda dile getirilmektedir. DTÖ'de reform tartışmaları başlıklarından biri olan ve ülkemiz açısından da önceliklendirilen konu 12. Bakanlar Konferansı'nda gündeme getirilmiş ve 2 yıl içinde anlaşmazlıkların halli sisteminin tüm üye ülkelere yönelik yeniden işler hale getirilmesine yönelik gerekli görüşme ve çalışmaların taahhüdü verilmiştir.

2023 Ocak ayı verilerine göre, ABD ve AB ülkeleri en fazla şikayet konusu olan ülkelerin başını çekmektedir. Buna göre, ABD'nin şikayetçi olduğu ve şikayet olunan başvurusu sayıları sırasıyla 124 ve 157; AB'nin 110 ve 91'dir. 2001 yılında DTÖ'ye üye olan Çin'in ise şikayetçi olduğu başvuru 23, şikayet olunan başvuru 49'dur. Anılan dönemde Türkiye ise, AHM'de altısında şikâyetçi; onikisinde ise şikâyet olunan ülke olmak üzere toplam 18 kez yer almıştır. Bunların sekizi danışma aşamasında çözülürken, diğerleri panele taşınmıştır. Ayrıca Türkiye, toplam 106 anlaşmazlıkta üçüncü taraf olmuştur (Dünya Ticaret Örgütü, 2023).

3. KÜRESEL TİCARET SİSTEMİNE İLİŞKİN BAŞLICA TESPİT & GÖZLEMLER

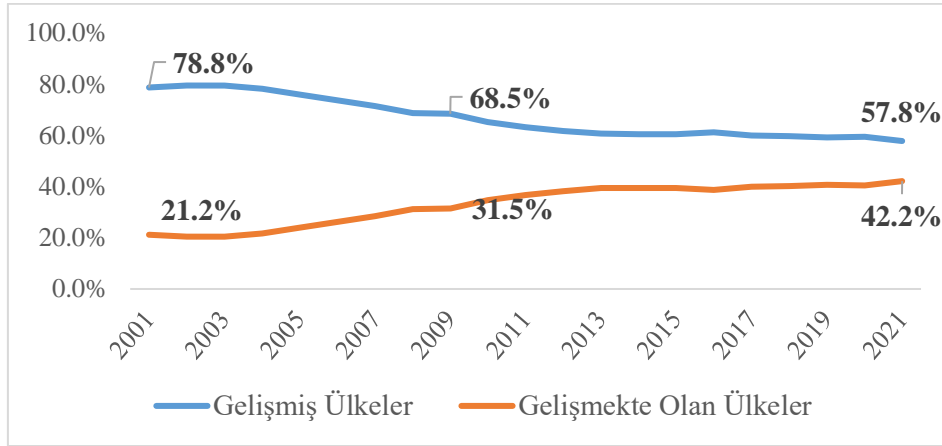
Hem bölgesel işbirliklerine dayalı hem de milliyetçi ve sektörel korumacı politikalarından oluşan karma sistem Bretton Woods'ta kurulan çok taraflı liberalleşme sisteminin yerini almaktadır (Gilpin, 2017, s. 475-476).

3.1. Dünya Gayrisafi Yurtiçi Hasılasının Dağılımı

Dünya gayrisafi yurtiçi hâsılası (GSYH) yıllar itibarıyla Gelişmiş Ülkelerin (GÜ) aleyhine değişmektedir. Şekil 1'de, son 20 yıl içerisinde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin dünya GSYH'den aldığı payın önemli oranda yaklaştığı görülmektedir. Anılan dönemde gelişmiş ülkelerin payı 78,8'den 57,8'e düşerken gelişmekte olan ülkelerin payı ise iki katına çıkmıştır.

Şekil 1 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya GSYH'deki Payı (Cari Fiyatlarla)

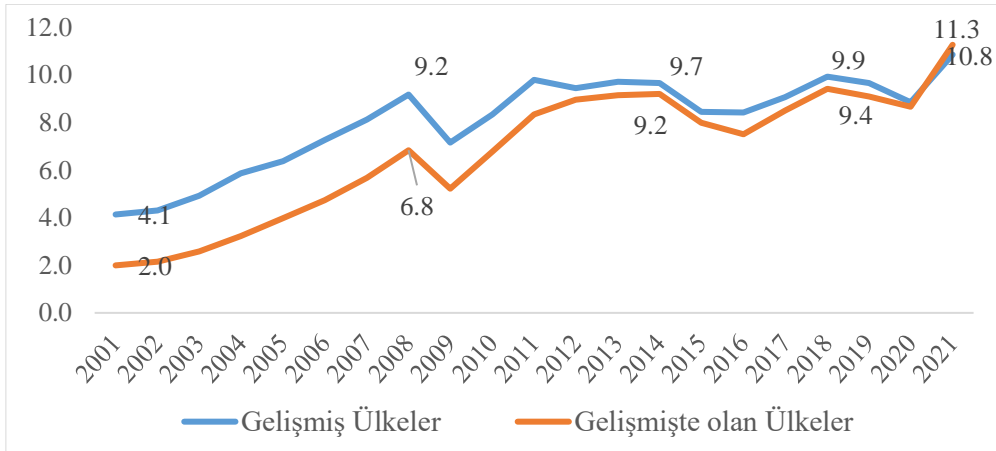

Kaynak: IMF, 2023

2.1. Toplam İhracatta Gelişmekte Olan Ülkelerin Yükselişi

Yıllar itibariyle, gelişmekte olan ülkelerin toplam ihracattan aldığı pay da artmaktadır. Şekil 2 ve 3'te görüldüğü üzere, 2001 yılında gelişmekte olan ülkelerin toplam ihracatı yaklaşık 2 trilyon dolar, gelişmiş ülkelerin ise 4,1 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünya ihracatından aldıkları pay da sırasıyla %33 ve %68'tir. 2020 yılına geldiğimizde ise, iki grup arasındaki fark neredeyse kapanma noktasına gelmiştir.

Şekil 2 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin İhracat Miktarları (Trilyon \$)

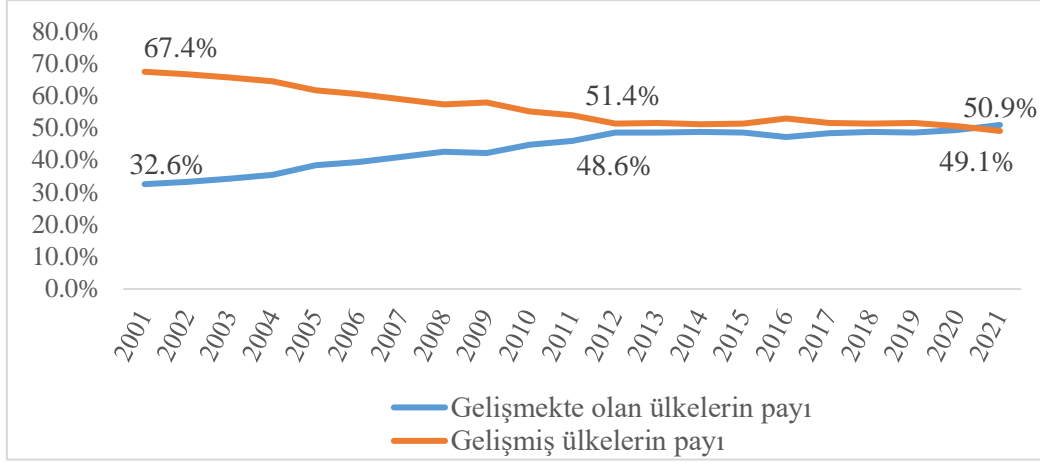

Kaynak: ITC Trademap, 2023

Şekil 3'te 2021 yılında, ilk defa gelişmekte olan ülkelerin payının gelişmiş ülkelerin payını geçtiği görülmektedir. Buna göre 2021 yılında, gelişmekte olan ülkelerin toplam ihracatı 11,3 trilyon dolar, gelişmiş ülkelerin ise 10,8 trilyon dolar olup, dünya ihracatından aldıkları pay da sırasıyla %50,9 ve %49,1 düzeyindedir.

Şekil 3 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Toplam Dünya İhracatındaki Payı (%)

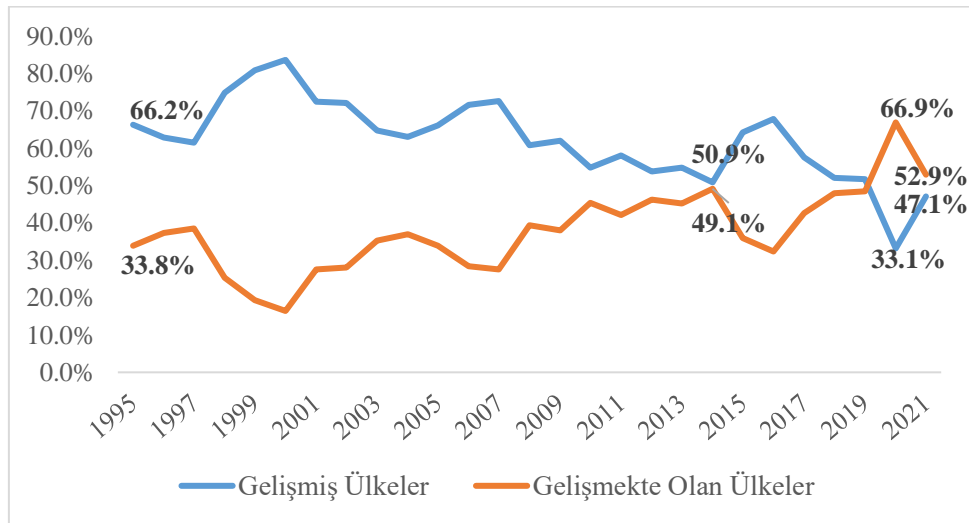

Kaynak: ITC Trademap, 2023

2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Payı

Ülkelerin küresel ticaretteki etkinliğinin önemli göstergelerinden bir de, doğrudan yabancı yatırımlardan (DYY) aldıkları paydır. 1995 yılından bu yana gelişmekte olan ülkelerin küresel DYY payında artış trendi söz konusu iken, gelişmiş ülkelerin payında dönemsel olarak ciddi iniş çıkışlar olmuştur. Şekil 4'te, 2014 yılında küresel DYY içerisinde gelişmekte olan ülkelerin payı %49,1 ile neredeyse gelişmiş ülkeler ile eşitlendiği görülmektedir. 2020 yılında Dünya genelinde; yüzde 35 oranında bir düşüş ile DYY miktarı 936 milyar dolara düşmüş ve gelişmiş olan ülkelerin payı %66,9'a ulaşmıştır. 2021 yılında ise, toplam yatırımlar %64 artış ile 1,6 trilyon dolara yükselmiş ve gelişmekte olan ülkelerin payı %52,9 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Payı (%)

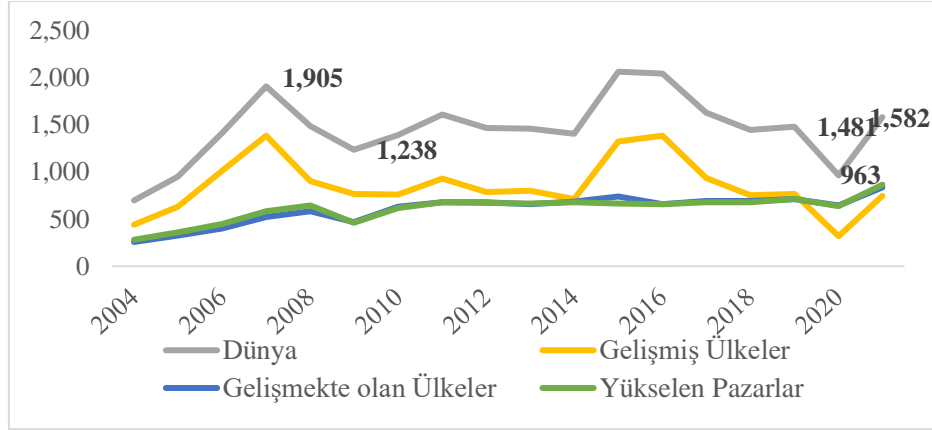
Kaynak: World Investment Report 2022, 2023

Şekil 5'te, DYY miktarının ülke gruplarına göre son 15 yıldaki değişim trendi görülmektedir. Buna göre, yükselen pazarlar ve gelişmekte olan ülkelerin DYY miktarları artış eğilimindedir ve küresel kriz ile COVID-19 salgınından diğer ülke gruplarına göre nispeten daha az etkilenmiştir. Gelişmiş ekonomilerin

ve yükselen pazarların DYY miktarları 15 yıl içinde 3 katına çıkmışken, gelişmiş ülkelerin ve dünya genelinin DYY miktarı yaklaşık 2 katına çıkmıştır.

Şekil 5 Ülke Gruplarına Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarları (Milyar Dolar)

Kaynak: UNCTADstat, 2023

2.3. G20 Ülkelerinin Korumacı Politikaları

2008 ekonomik krizinden sonra özellikle G20 ülkelerinde giderek artan korumacı politikalarına ve uygulamalarına dikkat çekilmektedir. DTÖ tarafından G20 ülkelerinin ticareti etkileyen tedbir ve uygulamaları yılda 2 defa yayınlanmaktadır. Bu kapsamda, bahse konu tedbirlerin hem uygulama şekilleri ve araçları hem de kapsadığı bölgeler açısından önemli değişimler gözlemlenmektedir. Bunlar arasında korumacı tedbirler ticareti kolaylaştırıcı olanları geçmektedir (Global İlişkiler Forumu, 2018).

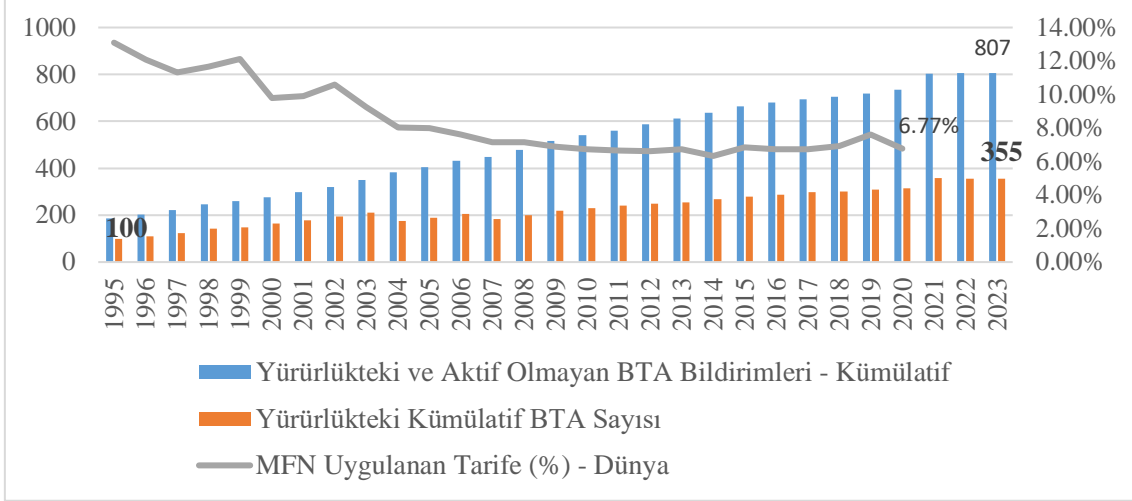
2020'den bu yana, DTÖ Üyeleri tarafından özellikle ihracat tarafında yeni kısıtlamaların uygulama hızı, önce pandemi, sonra Ukrayna'daki savaş ve gıda güvenliği krizi bağlamında artmıştır. Bu ihracat kısıtlamalarının bazıları kademeli olarak kaldırılmışken, gıda, yem ve gübre üzerindeki ihracat kısıtlamalarının %44'ü ve pandemi ile ilgili ihracat kısıtlamalarının %63'ü G20 ülkeleri tarafından sürdürülmüştür (Dünya Ticaret Örgütü, 2022).

2.4. Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Yıllar itibariyle, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) nın sayısı Şekil 6 ve Şekil 7'de görüleceği gibi giderek artmaktadır. 2023 Şubat ayı itibariyle toplam 355'e ulaşan BTA'ların sayısal artışının yanında dünya geneline yayılımı ve gelişimi de göze çarpmaktadır. En fazla Avrupa'da gerçekleştirilen BTA'ları, Asya ve Amerika (özellikle Güney Amerika'da Peru ve Meksika) takip etmektedir. Ayrıca, DTÖ'nün kuruluşu ile tarife oranlarında düşüş yaşanmıştır.

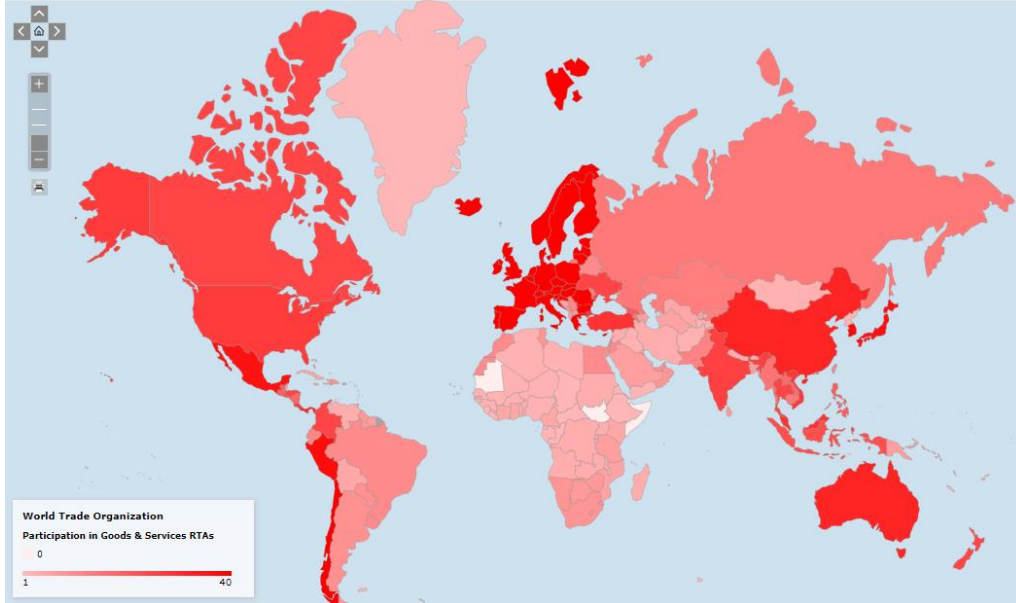
Şekil 6: Yürürlükteki BTA Sayıları ile BTA Bildirimleri (1995 – 2023)

Kaynak: (Dünya Ticaret Örgütü Bölgesel Ticaret Anlaşmaları Bilgi Sistemi (RTA-IS), 2023) (World Integrated Trade Solution, 2023)

Dikkat çeken bir diğer husus ise, son yıllarda BTA'larının sayısının artmasının yanında kapsamının da gelişmesidir. Küresel ekonomi gündeminin ve ticaret politikalarının değişimi ile birlikte, bölgesel ve/ya ikili anlaşmaların hükümleri, tarife indirimlerinin yanında, yatırım, fikri mülkiyet hakları, rekabet, çevre gibi başlıkları da kapsayacak şekilde genişlemektedir.

Şekil 7: Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Küresel Dağılımı

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları, 2023

2.5. Rekabet İstihbaratı

Ticari diplomasi araçlarından biri olarak kabul edilen rekabet istihbaratının dış ticarete önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ülkeler, kurumlar, işletmeler dünyanın en ünlü Yönetim Bilimcisi Peter Drucker tarafından ifade edilen “Ölçemediğiniz hiçbir şeyi yönetemezsiniz.” bakış açısıyla bilgiye ve veri analizine yönelik stratejiler geliştirmektedir. Rakiplerinizden ayrışabilmek, bir adım öne çıkabilmek amacıyla, sıklıkla trendlerin değiştiği günümüzde veriye ulaşmak ve analiz etmek kritik öneme sahip olmakla birlikte, analiz edilen verilerinizin (ülkeler, kurumlar, işletmelerin) hedefleriniz doğrultusunda kısa, orta ve uzun vadeli stratejik hamleler ve eylemler ile uygulamaya aktarılması gerekmektedir.

Ülkemizin dış ticaret hedefi açısından düşündüğümüzde, ihracatımızın artması ve küresel ticaretten daha fazla pay alabilmek için dış ticarete uygulanan rekabet istihbaratının önemi oldukça büyüktür. Rekabet gücünün kazanılması ve geliştirilmesi ihracatın yükselişi için zorunluluk haline gelmiştir. Rekabet gücü ise ne yazık ki hemen kazanılan bir olgu değildir. Geniş ve kapsamlı bir strateji ile uzun vadeli bir dönüşüm süreci gerekmektedir. Gelişmiş ekonomilerin farklı stratejilerinin tümü aslında tek bir amaca hizmet etmektedir; küresel ticaretten daha fazla pay alabilmek. Bu amaçla rekabetin yoğun olduğu uluslararası pazarlar hakkında elde edilen kapsamlı veri, bu verilerin analizi ve uygulamaya aktarılması, başarılı işletmelerin temel stratejilerini oluşturmaktadır.

Günümüzde bilgiye ulaşım oldukça kolay hale gelmiştir ancak doğru veriye ulaşmak ve analiz etmek için farklı veri kaynaklarını kullanmak gerekmektedir. Bu sebeple, tüm bu süreçleri kapsayan “rekabet istihbaratı”nın günümüz ekonomilerinde önemi giderek artmaktadır. Rekabet istihbaratında geçmişten günümüze tüm ülkeler farklı metotlar kullanmıştır. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu yöntemlere her geçen gün gelişen teknolojiyle birlikte yenileri de eklenmektedir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada GATT’ın imzalanması ve DTÖ’nün kuruluşundan bugüne kadar ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre GSYH, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlarına odaklanarak küresel ticaret sistemine ilişkin başlıca tespitler ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, özellikle DTÖ’nün kurulmasından sonra ticaretin önündeki temel kısıtlamaların kaldırılması ile birlikte, yıllar itibariyle gelişmekte olan ülkeler, ihracatlarının artması ile birlikte, GSYH’den, küresel ticaretten ve doğrudan yabancı yatırımlardan giderek artan oranda pay almaktadır.

Bunun yanında, ülkeler dış ticaret politikalarını gerçekleştirirken salt küresel platformlarla yetinmemekte, ikili ya da bölgesel bazlı işbirliklerine de daha fazla önem vermektedir. Nitekim, özellikle DTÖ’de anlaşmazlıkların halli mekanizması ile başlayan reform tartışmalarının ve temel işlevlerinin yerine getirilip getirilmemesine yönelik devam eden eleştirilerin de etkisiyle, ikili ya da bölgesel nitelikli işbirliklerinin sayısı ve kapsamı giderek artmaktadır.

“Yeni normal” olarak adlandırılan küresel ticaret sisteminin mevcut çerçevede devam etmesini amaçlayanlar kadar farklı bir sürecin başlamasını hedefleyenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla, DTÖ’nün çok taraflı ticaret sisteminden kopmadan, bunun yanında ikili ve bölgesel bazlı ticari ilişkilerin ön plana çıkması beklenmektedir (Global İlişkiler Forumu, 2018).

1980’li yılların ortasından itibaren uluslararası ticaretin libelleşmesine yönelik İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan mevcut sistemde önemli değişimler kaydedilmiş ve Bretton Woods’un çok taraflılık ve en çok gözetilen ülke ilkelerinin yerini iki taraflılık ve ayrıcalık yapma ilkeleri almıştır. Çok taraflı, bölgesel ve korumacı anlaşmalardan oluşan karma sistemde kesin olan tek şey yeni bir uluslararası ekonomi politişinin ortaya çıkmasıdır (Gilpin, 2017, s. 475, 490).

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise, iklim değişikliği başta olmak üzere insan hakları, çevre, sağlık, enerji gibi küresel sorunların da gerek DTÖ’nün gerekse bölgesel bazlı ticari işbirlikleri ve anlaşmaların öncelikli gündem maddeleri arasında yer almasıdır. Nitekim, Dünya Ekonomik Forumu tarafından bu yıl 18.’si yayınlanan Küresel Riskler Raporu’nda 10 yıllık süreçteki en büyük küresel riskin iklim değişikliğine karşı mücadelede yetersiz kalınması ve etkin bir işbirliğinin yapılmaması durumunda küresel ısınma ve ekolojik bozulmanın artmaya devam edeceği vurgulanmaktadır. Ar-Ge çalışmalarının önümüzdeki 10 yılda hızla artacağı belirtilen raporda, küresel sağlık ve gıda güvenliğine ve iklim değişikliğinin etkilerine yönelik çözümler sağlanacağı belirtilmektedir (World Economic Forum, 2023).

KAYNAKÇA

Arat, T. (2007). *Uluslararası/Dış Ticaret Hukuku-Ders İçin Yardımcı Notlar*. Ankara: AÜHF.

Bunting, G. A. (1996). *GATT and the Evaluation of Global Trade System: A Historical Perspective*. St. John's Journal of Legal Commentary.

- Büyüktaşkın, Ş. (1983). *Uluslararası Ticarete GATT Düzeni*. Ankara: Gazi Üniversitesi İİBF.
- Davey, W. J. (2010). *The WTO Dispute Settlement System: How Have Developing Countries Fared? Is The World Organization Attractive Enough for Emerging Economies?* New York: Palgrave Macmillan.
- Dışişleri Bakanlığı. (2023, Ocak 15). https://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü. (2019). *2019 Yıllık Raporu*.
- Dünya Ticaret Örgütü. (2022, Ocak 15). *Report on G20 Trade Measures*. https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/report_trdev_nov22_e.pdf adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü. (2023, Ocak 28). https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü. (2023, Ocak 25). https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/budget_e.htm adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü Bölgesel Ticaret Anlaşmaları Bilgi Sistemi (RTA-IS) (2023, Şubat 14). <https://rtais.wto.org/UI/charts.aspx> adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (2023, Şubat 15). <https://rtais.wto.org/UI/publicPreDefRepByCountry.aspx> adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü (2023, Şubat 25). https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr_e.pdf adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması EK1C Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) Metni. (1995, Şubat 25). (22213). Resmi Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213_1.pdf adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları*. (2023, Şubat 15). https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_participation_map_e.htm adresinden alındı
- Evenett, S., & Fritz, J. (2016). *FDI Recovers?: The 20th Global Trade Alert Report*. Washington D.C.: CEPR Press.
- Gilpin, R. (2017). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği*. Ankara: Kripto Yayınevi.
- Global İlişkiler Forumu. (2018). *Küresel Ticarete Dönüşüm ve Türkiye*. İstanbul. <http://www.gif.org.tr/files/kuresel-ticarete-donusum-ve-turkiye-rapor-2018.pdf> adresinden alındı
- Global İlişkiler Forumu. (2018). *Küresel Ticarete Dönüşüm ve Türkiye*. İstanbul: Gren Agency.
- IMF. (2023, Ocak 15). World Economic Outlook Database.
- ITC Trademap. (2023, Ocak 20). <https://www.trademap.org/Index.aspx> adresinden alındı
- ITC Trademap. (2023, Ocak 20). *Trademap*. <https://www.trademap.org/Index.aspx> adresinden alındı
- Jones, K. A. (2015). *Reconstructing the World Trade Organization for the 21st Century: An Institutional Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Kennedy, K. (1997). The GATT-WTO System at Fifty. *Wisconsin International Law Journal*(16).
- Leal-Arcas, R. (2006). The Death of the Doha Round. What Next for Services Trade? *bepress Legal Series Working Paper*.
- Matsushita, M., Schoenbaum, T., & Mavroidis, P. (2006). *The World Trade Organization*. New York: Oxford University Press Inc.

- Patrick, S. (2022). New Multilateral Policies and Institutions. *Carnegie Endowment for International Peace*, 15-27.
- Pehle, J. (1946). The Bretton Woods Institutions. *Yale Law Journal*, 1127-1139.
- Resmi Gazete. (1995, 02 25). DTÖ Anlaşması EK1A; GATT 1994 Anlaşma Metni. Resmi Gazete.
- Resmi Gazete. (1995, 02 25). DTÖ Anlaşması EK1B; Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) Metni. Resmi Gazete.
- Steger, D. (2005). *Lessons from History: Trade and Peace*. Studies in Transnational Legal Policy.
- T.C. Resmi Gazete. (1995, Şubat 25). Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması.
- T.C. Resmi Gazete. (1995, Şubat 25). Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması EK1A. (22213). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213_1.pdf adresinden alındı
- T.C. Resmi Gazete. (1995, 02 25). Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması EK1B Hizmet Ticareti Genel Anlaşması GATS Metni. (22213). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213_1.pdf adresinden alındı
- T.C. Resmi Gazete. (1995, Şubat 25). Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması EK2 Anlaşmazlıkların Halli Konusundaki Kural ve Yöntemleri Tespit Eden Mutabakat Metni. (22213). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213_1.pdf adresinden alındı
- Ticaret Bakanlığı. (2023). <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/dunya-ticaret-orgutu-dto> adresinden alındı
- UNCTADstat. (2023, Ocak 25). *UNCTADstat*. <https://unctadstat.unctad.org/EN/BulkDownload.html> adresinden alındı
- Vurdu, S. A. (2022). Dünya Ticaret Örgütü'nde Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ve Diğer Reform Konularının Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 695-723.
- World Economic Forum. (2023). *The Global Risks Report 2023*. Switzerland: World Economic Forum.
- World Integrated Trade Solution (2023, Şubat 20). <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1988/EndYear/2020/TradeFlow/Import/Indicator/MFN-WGHTD-AVRG/Partner/WLD/Product/Total#> adresinden alındı
- World Investment Report (2019) *Special Economic Zones*. New York: UNCTAD.
- World Investment Report (2022) <https://unctad.org/data-visualization/global-foreign-direct-investment-flows-over-last-30-years> adresinden alındı
- WTO. (2019, Aralık). Dispute Settlement: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm adresinden alındı
- WTO. (2022, Aralık). Dispute Settlement: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm adresinden alındı